

fratres disposuit, et sorores, et ibat. Confortabat A omnes in Domino, et singulos affabatur ore benevolens. Commendabat transitum suum condiscipulis, et hortabatur ne unquam tepescerent a bonis institutis.

26. Habitis ad sexum utrumque sermonibus, sacra communione percepta, in consummatione probabili, in hujusmodi videlicet salutationibus, et bonis exercitationibus se expendens, in valetudine ingravescente, imo Deo suum alumnum invitante, in loco qui dicitur Ursanum (32), inter manus singultuosi

(32) Rinaldus, Ursonium vocat. Nicquetus Gallice Orsan.

(33) Hic est Ludovicus VI cognomento Crassus, qui an. 1108 Philippo patri successit. obiit 1137,

gregis spiritum emisit, et, ut creditur, ad astra recessit, ut ubi perenniter cœli regionarius, sed magis juxta Apostolum, hæres factus Dei, cohæres autem Christi (Rom. VIII, 17), gaudiis fruereur sempiternis. Opimis autem familiæ Dei, et præcipue ancillarum Christi, corpusculum ejus irroratum lacrymis, redditum est Fontevraldensi monasterio, et in condigno sepultum mausoleo: Ludovico in Francia regnante (33), Paschali urbis Romæ papatum ministrante (34), Jesu Christo Domino nostro imperante per infinita sæcula. Amen.

1 Aug.

(34) De Paschali II actum antea. obiit 22 Jan. sedis anno XIX.

VITA ALTERA

B. ROBERTI DE ARBRISSELLO

SIVE

EXTREMA CONVERSATIO ET TRANSITUS EJUS

Auctore monacho Fontis Ebraldi, Andrea, ^{Fontevraldensi} ut creditur; ipsius discipulo et confessorio.

CAPUT PRIMUM.

B. Roberti ægritudo, deliberatio de abbatissæ electione.

1. Descripta per Baldricum venerabilem Dolensium metropolitanum, luculento sermone, magistri Roberti Vita (1); descripta etiam compendiose ejus recitata conversatione et morum honestate: libet (2) etiam sub brevitate ad posteriorum recordationem revocare, qualiter circa finem vitæ se habuerit, qualiterve ex hoc mundo migraverit. Hoc tamen hujus operis lectori notum facio, quia non omnia quæ dicenda erant, in hoc tractatu notabo; sed potius quæ dicenda sunt, breviter significabo; nam si cuncta quæ in ultimo vitæ suæ anno per cum Dominus operari dignatus est, per singula vellem recitare, fateor quia tanto pressus pondere, etiam nolens succumberem. Sed quæ etiam ad hæc investiganda, ingenioli mei pene nulla est scientiola; ipsius de quo locuturus sum, intercedentibus meritis, Spiritus sancti adsit mihi gratia.

(1) Aliud ms. *generatione.*

(2) Ms. al. *licet.*

(3) Non placet hæc etymol. Nomen id e Teuton. lingua, sive Sicamblica, qua Franci veteres usi, formatum. De eo in fine Quæstionum Hubertinarum Joan. Roberti Arnoldus Bocopius noster, qui a Ru, quod *quietem* significat, et *berti* sive *beart* quod in-

B 2. In primis autem dicendum est quare Robertus sit vocatus; non enim sine divina dispensatione tale sortitus est nomen. Dicitur namque Robertus, quasi roboratus, vel robore certus (3). Re enim vera roboratus erat, quia hunc nimirum Spiritus sanctus ad bene semper agendum roborabat. Certus etiam robore fidei fuit, et in sancta religione ad finem usque perseveravit. De quo non indigne religiosus quidam metri canorus ait:

Si quæris scilicet, similis non inveniatur.

Qualis quantus erat, fructu testante docetur.

3. Hic itaque Robertus, jam plurimos annos indefessus prædicator, non solum adjacentibus, verum etiam exteris nationibus verba Dei distribuerat, cum ingravescente corporis ejus infirmitate, aliisque ægritudinibus pristinis, cepit repente destitui viribus. Denique apud Fontem Ebraldi cogente necessitate infirmitatis, in lecto suo recubans, omnes fratres in eodem loco habitantes ad se vocari præcipit. Omnibus (4) celeriter congregatis, ait: « Ecce, filii *dole præditum*, deducit; ut sit quasi *natura quietus*: vel a *Rot* sive *Root*, *rubro* quasi *ruber* aut *rufus* dicitur: vel a *rot*, *turma* aut *ordine*, quasi *indole ad militaria contubernia propensus*. Alii aliunde deducunt. Non est saltem Latina vox.

(4) Aliud ms. *quibus.*

mei charissimi, quos in Evangelio genui, corporali A pulsatus incommode, viam universæ carnis ingredior. Quapropter deliberate vobiscum, dum adhuc vivo, ntrum permanere velitis in vestro proposito; ut scilicet, pro animarum vestrarum salute, obediatis ancillarum Christi præcepto. Scitis enim quia quæcunque, Deo cooperante, alicubi ædificavi, earum potentatui atque dominatui subdidi. Si vero cum illis remanere, sicut cœpistis, non vultis; do vobis licentiam, cum meo tamen consilio, alterius religionis. » Quo audito, pene omnes unanimi voce dixerunt: « Absit hoc, charissime pater, a nobis, ut unquam eas relinquamus: quoniam, te teste, nullatenus melius alibi facere possumus! Absit hoc, inquit, a nobis, ut consilium tuum relinquamus! imo stabilitatem atque perseverantiam Fontëbraldensi Ecclesiæ, coram Deo et sanctis ejus, in manu tua omnes unanimiter atque spontanee præmittimus. »

4. Concordata itaque fratrum ac sororum nostrarum taliter congregations, voluit posteritatis suæ utilitati providere, divina, ut opinor, edoctus inspiratione. Nam paucis evolutis diebus, cum quotidie ureretur febrium ardoribus, nonnullos episcopus atque abbates ad se mandavit, et quod consilium quoddam petiturus esset, per nuntios notificavit (5). Et quoniam eodem tempore Pictavensis Ecclesia proprio viduata patrono (6), sub Willelmo principe laborabat, præcepit ejusdem Ecclesiæ ad consilium suum nonnullos accersiri primates. Tandem coadunato religiosarum atque nobilium personarum conventu non modico, aperuit ei consilii sui rationem, pro qua tantam coadunari fecerat multitudinem. « Sentio, inquit, fratres mei, finem meum imminere, et idcirco vos mandavi quatenus vestro consilio possim Ecclesiæ nostræ profectui de abbatissæ electione salubriter providere. » Cui omnes unanimiter, reverenter dixerunt: « Tuum, charissime Pater, super hac re potius tenendum est consilium, præsertim cum pro certo sciamus, inter cæteros nostræ ætatis mortales tuum vigere consilium. Te enim donavit Deus mundo consiliatorem animarum, et eo ipso opitulante, facillimum est tibi, consilium præbere successuræ vitæ tuorum. »

5. Tunc ait ad eos: « Scitis, dilectissimi mei, quod quidquid in mundo ædificavi, ad opus sanctionum nostrarum feci, eisque potestatem omnem facultatum mearum præbui, et, quod his majus est, et me et meos discipulos, pro animarum nostrarum salute, earum servitio submisi. Quomobrem disposui, cum vestro consilio, huic congregationi, donec sum superstes, abbatissam ordinare, ne forte, quod absit! post obitum meum aliquis præsumat huic meæ definitioni contradicere. Et id-

(5) Hæc, usque *Sentio*, habent ab editione Cosnierii: quæ tamen ipsemet mihi scripsit se in aliq. ms. reperisse.

(6) Petro scil. qui multa a Willhelmo duce per-

circo Sapientis juxta monitum, volo omnia cum consilio facere, ut post factum possim non pœnitere (*Eccli.* xxxii, 24). Qui enim sine consilio majorum opera sua agit, indiscretum se esse ostendit. Unam quæro a vobis, utrum de conversa laica abbatissam mihi liceat instituere? ut dum factum fuerit, detractores (si qui fuerint) authentica nostra (7) auctoritas compescat. Scio enim hujus ordinis dignitatem, scio virginem exigere. Denique scriptum est quod qui virgines custodit, virgo debet existere. Sed quomodo poterit quælibet claustrensis virgo exteriora nostra convenienter dispensare, quæ non novit nisi psalmos cantare? Quid enim rationabiliter cantavit terrestria, quæ semper consuevit operari spiritualia? Quo, inquam, modo pondus practicæ portabit vitæ, quæ non novit nisi gaudia theoriæ? Qua ratione de exterioribus lingua illa respondebit, quæ a pueritia loqui cum Domino orando, cantando, legendo consuevit? Difficillimum etiam, ut cogatur temporalium rerum tunicam jam exutam reinduere, quæ lotos pedes congaudet se jam habere. Legi enim quia sapiens mulier domum suam ædificavit; insipiens vero ædificatam destruit (*Prov.* xiv, 1). Quam ob causam nolo alicui claustrensi virgini prælationem istam committere, ne forte videar (quod nunquam fiat!) quæ ædificavi, destruere, quippe cum quod cooperante Deo ædificavi, argui potero, si scienter nescienti hanc curam commiserero. Eligatur itaque, si placet, sagum cilicinum, quod tabernaculum Domini undique cooperiat, et exteriorum rerum tempestates viriliter sustineat: ut coccus perfecto colore interius rutilare valeat (*Exod.* xxvi, 7). Liceat Mariæ cœlestibus continuo inhiare, et eligatur Martha, quæ sciat exteriora sollicitè ministrare (*Luc.* x).

6. Quo audito, seniores qui aderant, assensum præbuerunt, atque omnia quæ dixerat, vera esse affirmaverunt. Et ut hæc magistri Roberti sententia firma et inviolabilis in perpetuum haberetur, interfuit huic consilio quidam archipresbyter Andegavensis, vir bonæ conversationis, affirmans quod, dum quondam Romæ esset, audivit dominum Urbanum papam (scilicet qui Roberto nostro officium prædicatoris injunxerat) concedentem, ut quædam matrona, quæ quatuor viros habuerat, pro tempore et necessitate cujusdam ecclesiæ, abbatissa fieret. Noverat sane vir vitæ venerabilis quia quod humanæ fragilitatis nostræ necessitas salva fide compellit, divina pietas suam tenens ubique temperiem non punit. Quo cognito, senatores illi lætati sunt, et quia vir prudens prudenter vellet agere, universaliter dixerunt. Postquam autem venerabilis concio finita est, solertis viri consilium laudando confirmarunt, ac dupliciter ab eo cum gaudio ad sua remearunt.

pessus, in exsilio sancte obit, ut Malmesburiensis et ex eo alii tradunt.

(7) Aliud ms. ut monuit Cosnierus, *vestra*, et fortasse melius.

CAPUT II.

Petronillæ abbatissæ electio, B. Roberti statuta.

7. Transeunte autem septimo mense, in quo prædictus senatus coadunatus fuerat, et appropinquante jam fine Octobr., v Kalend. Novembr. quod a memorato senatu quæsierat, alumnus noster non sine religiosorum virorum complevit consilio. Elegit itaque ad tanti honoris dignitatem Petronillam de Camilliaco (8), quæ relictis paternis rebus, ejus discipula fuerat, a conversationis suæ pene initio, præcedente tamen nonnullorum sapientum sano consilio, dicens: « Dignum quippe mihi videtur, ut quæ portavit mecum laborem peregrinationis et paupertatis, portet etiam pondus qualecunque consolationis nostræ et prosperitatis. Licet enim monogama fuerit, cogente tamen necessitate, nulla mihi convenientior videtur huic prælationi. Novit enim præ cæteris donaria nostra, et juxta Apostolum *abundare, et penuriam pati* (Phil. iv, 12). Scit enim sapientibus tempestivum responsum dare, scit et idiotis opportune condescendere. »

8. Postquam vero quod fecerat doctor egregius, deforis auditum est, non solum fratres nostri (9), verum etiam sæculares, hujuscemodi electionem laudaverunt. Demum etiam postquam electio facta fuerat ad notitiam ejusdem Petronillæ, longum est disserere qualiter fugere voluerit, vel quibus modis suam electionem detractare tentaverit. Timebat namque non irrationabiliter (quod timendum erat) tanti status honoris inæstimabile onus suscipere. Metuebat ex una parte, utpote sapiens mulier, suam imbecillitatem. Considerabat ex altera parte inæstimabilem ipsius prælationis magnitudinem. Quid plura? Licet multum repugnans, tandem, annuente Deo, suorum precibus convicta, vel, quod verius est, magistri Roberti obedientia constricta, acquievit. Multa etiam sunt relatu digna, quæ de ejus conversatione possem narrare. Sed quia filium ejus, quamvis indignum, me esse confiteor, taceo interim; ne, quod absit! caput ejus, adulationis oleo judicer impinguare. Electione itaque charissimæ matris nostræ, communi religiosorum virorum consensu hoc modo perpetrata, unusquisque remeat ad propria.

9. Dehinc non longo post tempore cum sæpeditus Robertus cœpisset, propitiante Deo, ex infirmitate sua aliquantulum meliorari, studuit electionem quam prædiximus, Girardi (10) venerabilis Engolismensium legati auctoritate firmari; qui non so-

A lum factum solertis viri ex sua parte concessit, verum etiam, quod majus est, privilegium Paschalis Romæ papæ, missis suis nuntiis, de electione, quam Robertus fecerat, haberi fecit. Hinc factum est ut Robertus noster generale præceptum abbatissæ, quam elegerat, dedisset, ut nunquam aliqua ex claustris in Fontevraldensi monasterio abbatissa fieret (11). Noverat sane vir sanctus quod multas Ecclesiæ sunt dissipata propter incuriam et imperitiam abbatissarum, quæ in claustris sunt educata. Et, ut hoc præceptum a successoribus inviolabiliter servaretur, litterarum custodiæ traditum est, inter reliqua ejus mandata, quæ scripta sunt apud Fontem Evraldi, et usque in hodiernum diem servantur.

B 10. Dedit namque eremitarum lucerna, memoratus scilicet Robertus, genti suæ religiosæ quædam præcepta, ut videlicet tam viri quam mulieres unanimiter custodirent religionis suæ sanctitatem, in locutione, in actu, in victu, atque vestitu. Sciebat revera vir omni ore laudabilis quia vana est religio, quam assidue comitatur immoderata locutio. Sciebat etiam quia frustra quis se habere fidem gloriatur, nisi eandem fidem bonis actibus insequatur, nam, Jacobo teste apostolo: *Fides sine operibus mortua est* (Jac. ii, 20). Legerat etiam vir benignus: *Bonum est carnem non manducare* (Rom. xiv, 21). Et ideo voluit se et suam familiam a tali edulio pro Dei amore abstinere. Noverat denique quam vilis tunica contemptum mundi demonstrat, et ob hanc causam, et se et suos sibi subditos vilioribus indumentis vestiri volebat. Dicebat enim nobis illa vestimenta omnibus religiosus posse sufficere, quæ frigus humanæ fragilitatis possent expellere, non quæ corpus quandoque moriturum possent ornare; quod sine dubio reprehensione dignum est et sæculare. Hæc tamen regula de vestimentis ab eo constituta est in nostra religione; ut juxta S. Benedicti magisterium, neque fratres, neque sorores nostræ inculparentur de nativo vestimentorum colore, vel grossitate, aut latitudine (Reg. lv). Si quis vero hæc mandata ad plenitudinem nosse desiderat, apud Fontem Evraldi, ubi tam pro amore tanti viri quam pro magno munere scripta sunt, humiliter requirat.

CAPUT III.

Pax inter dissidentes reconciliata, B. Roberti opera, nova cenobia ædificata, visitata.

11. Hic quidem, de quo loquimur, Robertus non-

Immocent. II stetit. Hæc gesta minimum anno pro ante mortem Paschalis II sub exitum nempe an. 1116.

(11) Notat tamen Nicquetus, post Petronillam non nisi duas ord. præfectas abbatissas, quæ non a prima ætate Deo virginitatem in monasterio novissent. Duæ illæ fuerunt, Mathildis, quam supra diximus Hehr. I Angliæ regis filio desponsam; et Maria, Theobaldi Magni Campaniæ com. filia, Eudonis II, ducis Burgundiæ vidua, quæ fuit vii abbatissa.

(8) Ab aliis Chemillaco appellatur, ut supra ex Nicqueto diximus.

(9) Ideo in archivo Ord. ut l. i, c. 28, citat Nicquetus, « Dei gratia, omnium electione Mater effecta » dicitur, itemque « Petronilla electa a M. Roberto, et constituta abbatissa, communi voluntate et petitione tam sanctimonialium quam religiosorum fratrum. »

(10) Fuit hic Girardus, ut superius innuimus, Paschalis II tempore, legatus apostolicus, vir præclarus, sed postea obstinate a vartibus Anacleti contra

nalla habitacula in diversis provinciis, cooperante A Deo, ædificaverat, in quibus sanctimonialium cohortes, divina religione in Fontevraldensi claustro probatas, juxta locorum competentiam includebat, atque ad earum servitium aliquos ex fratribus nostris destinabat. Hæc autem erat præterea illius inflexibilis consuetudo, ut ubicunque cœnobis sanctimonialibus suis ædificare fecerat, in honorem S. Mariæ semper virginis ea construeret. Et quia S. Joannes evangelista eidem Virgini, præcipiente Christo, quoadusque corporaliter in mundo conversata est, devotus magister (12) diligenter servivit, decrevit vir prudens ut fratrum oratoria in ejus venerationem dedicarentur; quod non sine divina inspiratione factum fuisse existimo, ut quem videlicet exemplum serviendi sponsis Christi fratres haberent, eundem suorum oratoriorum patronum esse gauderent. Nec tamen talia dico, quod velim nostrum servitium equiparare delectabili Joannis obsequio, credens procul dubio quod ea excellentissima Virgo juxta filium suum in cœlo posita, sola est sine exemplo.

12. Illa vero habitacula, in quibus vir memorabilis oves Dominicas cum consilio adjacentium pontificum includebat, more boni pastoris frequenter visitabat, ut si aliquando, diabolica suasionem, aliqua vitiorum fomenta pullullarent, ea pro posse suo radicatus extirparet. Contigit autem ut daretur ei quidam desertus locus inter Galliam, concedente Ludovico (13) Francorum rege, qui nunc usque Alta Brugeria (14) vulgariter nuncupatur. Despiciebat revera intra castella, vel vicos, conventus suæ sanctæ religionis habere, nimirum aperte cognoscens proposito sanctæ religionis talia nocere. Ædificato vero loco, infra paucos annos, de quo nobis sermo est, misit ante se ad eundem locum per Petronillam abbatissam nostram, quam ipse elegerat, aliquas ex sororibus nostris, propter quas maxime locus ædificatus fuerat; quas idem vir vitæ venerabilis usque studiose sine mora subsequutus est.

13. Quadam die in territorio Carnotensi ad vicum Bonævallis, in quo quædam monachorum abbatia erat (15), hospitalitatis gratia convenerunt, eodem tempore quo Carnotensium episcopatum regebat Yvo (16), qui adeo pro quibusdam causis cum Bernardo (17) hujus Bonævallis abbate discordatus fuerat, ut propemodum irreconciliabilis esset eorum discordia; nam multæ religiosæ personæ eos multoties pacificare tentaverant, nec tamen inter illos pacem reformare convalescebant. Postquam vero pius

(12) Aliud ms. *minister*.

(13) Sextus is fuit illius nominis, ut ante dictum.

(14) Al. *Altam Brueriam* vocant, Gallice *Haute-Bruyère*. Distat VIII leucis Lutetia. Isthic Bertrada a Philippo rege dimissa, pie vitam finivit. Calixtus II in bulla, qua ordinem anno 1119 confirmavit, ita de hoc monasterio loquitur apud Nicquetum c. 31: « Confirmamus closum Auberti, ex dono Lodoici regis Francorum, locum Alta Brueria ex dono prædicti regis, et Bertreæ novercæ ejus, de cujus dote erat, »

magister tantam discordiam invitatus audivit; discordantibus illis valde condoluit, atque qualiter eos pacificare posset, apud se cogitare cepit. Præmissi ergo ante se per Angardim religiosam monacham, quæ Fontis Ebraldi tunc priorissa erat, sanctimonialia suas ad locum destinatum; ipse vero consociato sibi Bernardo abbate religioso (18), atque Petronilla abbatissa sua, propter prædictæ discordiæ reconciliationem festinat, occurrit Carnotum. Dolebat etenim vir pacificus magistros Ecclesiæ, detestandæ dissensionis libertati infideliter subjacere, et ut verum fatear, postquam prudens concionator charitate conductus Carnotum advenit, licet multum laboravit, non solum tamen illam dæmoniacam discordiam funditus dissipavit, verum etiam, quod multi jam incredibile suspicabantur, in antiquam amicitiam illos restituit.

14. Pace vero inter magistros Ecclesiæ sanctæ reformata, appropinquante Dominica Nativitate, prædictus discordiæ mediator ad Altæ-Brugerie locum, de quo paulo ante mentionem fecimus, perrexit; ibique Dominicam Nativitatem cum dilectis sibi filiabus, quas non longe ante ad eundem locum per Angardim (19) transmiserat, celebrans, in jejuniis assiduus, in orationibus præcipuus, in lectione insatiabilis, pernox in vigiliis, superabundans in lacrymis, in doctrina admirabilis, quot modis semet pro Dei in ara cordis immolaverit, vel quem fructum in domesticis suis, sive in confluentibus ad eum turbis, Domino acquisierit, nunc usque, ut reor, ceteris mortalibus manet incognitum.

15. Peracta denique in eodem loco cum summa reverentia, Dominicæ Incarnationis præclara festivitate; dispositaque interius et exterius ejusdem loci Dominici ovilis societate, iterum Carnotum rogatus advenit. Defunctus quippe jam fuerat Carnotensis antistes, quem superius prænotavimus, et in loco ejus, communi clericorum electione, alius inthronizatus. Tanta autem seditio inter clericatum et comitem illius civitatis versabatur, ut etiam nonnulli canonicorum amissis facultatibus suis, jussu comitis membratim trucidari timerent. Convenerant hujus rei gratia Carnotum nonnullæ potentes personæ. Convenit denique abbas Bernardus (19) honorum omnium memoria dignus, cujus laus usque hodie per omnes Gallias Ecclesiis. Sed omnino inutiliter; nec illam dissensionem jam sedare poterant, imo instigante omnium honorum hoste, quotidie augmentabatur. Deprædatus etenim jam fuerat ejusdem urbis princeps canonicorum domos, eosque in

(15) Ordin. Benedict. ea est abbatia.

(16) Celebris Ivo Carnotensis doctrina et sanctitate, cujus varia exstant opera.

(17) Aliud ms. *Bernerium* vocat, ut monuit Cosnierius, itaque scripsit Nicquetus n. 31.

(18) Hic est ille abbas Tironensis, ut hic idem scriptor tradit.

(19) Al. *Augardim*. Quæ sequuntur, usque ad num. 26 deerant in Cosnieri editione, sed postmodum eo procurante submissa ex alio ms

claustrum suo incluserat : et, quod dictum quoque nefas est, præclarum illum virum, Gaufridum nomine, quem clerici in loco defuncti in pontificalem cathedram canonicè inthronizaverunt, ab urbe fugaverat.

16. Sed quid moror? Jam canonicis ipsis sola spes post Deum in nostro Roberto restabat : unde factum est ut missis legationibus suis præstantiam illius cum omni supplicatione postulerent. Noverant sane canonici quia tantam gratiam dederat Deus viro, de quo loquimur, ut quod aliis impossibile penitus erat, hoc per illum ille, cui omnia possibilia sunt, operari dignaretur. Ille autem maxima infirmitate detentus, cum interrogatus foret utrum Carnotum venire posset, omnia sibi possibilia esse usque ad mortem, respondit. Quo veniente, quam vere Dei famulus fuerit, etsi taceat lingua nostra, exitus tamen gestæ rei aperte manifestat. Tantam namque gratiam Dominus ei contulerat, ut eum non tantum religiosi quique venerarentur, sed etiam reges et principes ejus imperio libentissime obsequerentur. Dignum quippe erat ut creatura diligeret illum, quem a Creatore diligi per operum indicia non dubitabat. Hic ad utrosque secundum sapientiam sibi a Deo tributam loquens cooperante gratia Dei, totam illam machinationem diabolicam a fundo extirpavit. Nam per ejus monitum, prædictæ urbis comes clericis universa quæ abstulerat, reddidit, et Gaufridum illum (20), qui ad episcopatus regimen canonicè electus fuerat, ejus electioni acquiescens, ad urbem redire concessit, atque (quod dictum quoque delectabile est), in anteriorem familiaritatem canonicè copulavit. Credo namque quia hoc mortiferum homicidium per dilectum sibi Robertum ob hoc Dominus extinguere volebat, quatenus nescientibus fieret cognitum, quanti meriti Robertus noster apud eum foret. Quæ vero, vel quanta beneficia sæpè dictæ civitati in illis diebus per servum suum dignatus sit Dominus præstare, meæ non est possibilitatis indagare. Hoc tamen referre juvat, quia Simoniaca hæresis, quæ Carnotensem canonicorum basilicam diutissime sædaverat, concedente Gaufrido episcopo, cujus vita nostra quoque ætate suavissime redolet, atque concedentibus a majore usque ad minimum ejusdem cœnobii canonicis, in perpetua damnatione per Robertum nostrum extincta est. Et ut hæc pestis execrabilis in eadem Ecclesia in sempiternum omnino damnaretur, votum quod fecerunt, juramento firmaverunt.

CAPUT IV

Captivi visitati a B. Roberto, latrones benignitate deliniti, Ursani et in Dolensi abbatia gesta.

17. Carnotensibus itaque pacificatis, fidelis verbi

(20) Hic est Idonis successor. In Vita S. Guillelmi 10 Februar. c. 3, num. 12, vocatur « vir virtutis; plenus spiritu consilii et fortitudinis. »

(21) Blesæ seu Blæsæ urbs est ad Ligerim, supra Turones, de qua in Vita S. Aigulphi abb. Lirinen-sis 3 Septemb. : « Castrum Blesense in latere cujusdam situm est montis, cui contiguum est litus

PATROI. CLXII.

Domini dispensator Carnotensem urbem, nunquam ad eam postea remeaturus, reliquit, conjunctoque sibi Bernardo Tyronii abbate venerabili, cujus societas semper sibi gratissima fuerat, ad castellum, quod populariter Blesis (21) dicitur, ambo insimul pervenerunt. In eodem vero castello Guillelmus (22) Nivernensis religiosus comes incarceratus tenebatur, eo quod Ludovici regis Franciæ partes pro pace tenenda adversus Carnoti comitem ipse tueretur. Hic etiam Guillelmus exigentibus vitæ suæ meritis utriusque charus habebatur. Apparet profecto quantæ honorificabilis tunc dignitatis consul ille fuerit, quem visitare in carcere duæ istæ columnæ Ecclesiæ sanctæ veniebant. Qui adeo confortatus fuisse narratur, ut diceret : Quis non gaudeat se diu incarcerari, ut a talibus viris possit visitari? Hæc idcirco dixerim, ut ostenderem quod Robertus noster non segnitiei vacabat, sed modo juxta evangelicum præceptum incarceratos visitabat, modo et discordantes ad pacem revocabat. Visitato itaque sibi dilecto comite, atque plusquam carceralis pœna exigebat, confortato, duo illi visitatores nunquam posthac in vita sese visuri, inseparabiliter, ut ita dicam, sunt separati; inseparabiliter namque separati sunt, quia quos charitas jungit, terrarum intercapedo non dividit. Perfecte etenim charitatis indissolubile est vinculum, quoniam, ut B. Augustinus dicit : « Charitas, quæ dividi potest, nunquam vera fuit. » O si possent modo cognoscere isti, quod se deinceps in hac mortali carne non viderent ! Credo plane quia aut vix, aut nunquam viventes in carne a se recederent, præsertim si obitum suum tam propinquum esse cognoscerent

18. Abbas autem Bernardus tunc ad propria rediit. Pastor vero noster ad Bituricensem provinciam, talentum sibi creditum multipliciter dispensando, iter suum direxit. Nimirum sciebat vir providus quia quantoscunque aliquis suo ædificaverit exemplo; pro tot tantisque, in die judicii, retributionis mercedem accipiet a Domino. Sicut enim fertile apiastrum examina sua circumquaque dispergit; sic piissimus Pater noster melliflua sanctimonialium agmina ex Fontevaldensi claustrum aliis locis dispertiebat. Ex hoc itaque venerabilium apud mystico apiastro, olim Bituricensi pago quamplurimas sororum nostrarum distribuerat, et in loco, qui Ursanus a populo dicitur, præparato primum ligneo claustrum, locaverat, quarum etiam amore easdem partes catechizando sine dubio nunc visitare parabat

19. Sed si unum quod ei in itinere contigit, recitare volumus, quantæ patientiæ, quantæque sanctitatis ipse fuerit, successoribus nostris manifeste Ligerici amnis, idemque Liger perinde præterlabens præter piscium copiam, quam illi loco solemnius cæteris exhibet, aliarum quoque frugum, vini scilicet et rei frumentariæ, cæterarumque humanæ necessariorum naturæ, magnam præstat gratiam. » Gallicæ Blois appellatur.

(22) Tertius hic erat illius nominis Nivernensis

notificabimus. Nam sicut quidam ex fratribus nostris, Petrus nomine, sacerdotali præfulgens dignitate, verbo et vita fidelis, qui eo tempore cum eo aderat, nobis retulit; cum cœptum iter peragerent, quadam die inciderunt in latrones: qui secundum morem suum, maligno spiritu repleti, non solum bestias sodalium ejus abstulerunt, cæterum etiam (quod gravius est), illud jumentum, in quo mitissimus ille sedebat, per freni lora arripuerunt, illumque contumeliis affectum ad terram deposuerunt. Ille vero, ut erat benignus, columbina voce cœpit eos pie increpare, et ut se a latrocinio cohiberent, blandis sermonibus exhortabatur. Credo certe misericordem virum plus doluisse de eorum perditione, quam de sua, vel sociorum disturbance.

20. Petrus vero socius ejus, quo narrante hoc didici, non ferens æquanimiter quod factum fuerat de magistro, locutus est talibus verbis ad prædones: « Dicitis, miseri, ubi fugietis? qui talem ac tantum virum disturbare non timuistis? Pensate, quæso, pensate quanta reverentia sit sanctis viris exhibenda, ut sic saltem desinat inimicari vecordia vestra. Nam, ut sanctæ dicunt Scripturæ, viri sancti templa Dei sunt. *Templum enim Dei*, ait Apostolus, *sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii, 17). Quapropter, dum Sanctus quilibet ad iracundiam excitatur, constat nimirum quia ejusdem templi inhabitator Deus ad vindictam provocatur. Desinat ergo furia vestra, et quod fecistis malum contra sanctum Dei, deleat fructifera pœnitentia. Nunquid non scitis hunc hominem, quem modo de caballo injuste deposuistis, Robertum esse de Arbrissello, cujus odor suavis redolet in universo mundo? Audito vero Roberti nomine confestim turba latronum timore perterrita, ad pedes sancti viri provoluta est, indulgentiam deprecative postulando. Ipse vero eorum pœnitentini congaudens, eorumque petitioni æquo animo condonans quidquid circa eum male egerant, elevavit eos a pedibus suis, atque benigne deosculatus est. Quibus non solum veniam quam flagitabant, imperavit; verum etiam, quod illi propter peccatum suum minus merebantur, totius beneficii sui illos participavit.

21. O virum ineffabilem, admirabili pietate exuberantem, quem nec prosperitas, opitulante Deo, decepit, nec adversitas superavit! Cum enim, sicut scriptum est: *Doctrina viri per patientiam noscatur* (Prov. xix, 11), patet profecto, quantæ patientiæ, quantæve excellentiæ in doctrina Robertus iste fuerit, qui eo modo quo diximus, etiam inimicos suos remuneravit. Fensemus, si possumus, quantæ dilectionis fervore vir iste felicitis memoriæ, amicos suos diligebat, qui juxta Dominicum præceptum,

comes, qui sub finem vitæ Carthusiano ord. se mancipavit, et quidem in gradu et conditione conversi, ut vocant: sed tirocinium tempore mortuus est 20 Aug. 1148. Ita Nicquet.

(25) Dolensis monasterii, præter Clau. Robertum, meminit Massonus lib. De fluminibus Galliæ, qui si-

etiam adversariis suis tanta beneficia ultroneus impendebat. Cum enim dicat Scriptura: *Non contristabit justum, quidquid ei acciderit* (Prov. xii, 21), liquet patenter, in quanto justitiæ culmine vir iste fuerit, qui nec provocatus injuriis, nec pro amicis, a recto itineris tramite deviauit. Licet mihi, fratres, dicere virum hunc in hoc facto S. Samueli fuisse comparabilem, qui inimicis suis volens reddere vicem, pro ipsis se promisit facere orationem (I Reg. xii, 23). Non enim discrepabat ab illo qui ait: *Cum his, qui oderunt pacem, erum pacificus* (Psal. cxix, 7). Quid ergo nos miseri in ejus congregatione ante Deum dicturi sumus, qui nec amicos, sicut debemus, amamus?

22. Postquam autem pacis amator ab inimicis pacis quodammodo pacifice discessit, ad locum Ursani, ad quem tendebat, non sine antecedente fidei dispensatione, pervenit. Quo in loco circa quindecim dies cum dilectis sibi filiis et filiabus commoratus, lectioni et orationi, atque prædicationi, cæterisque virtutum exercitiis indefessus vacabat. Expectabat enim ibidem Petronillam abbatissam, quæ a Fonte Evraldi ad eum venire debebat. Qua veniente, placuit illi ut ad exteriora loca, prædicationis utilitate exiret; rogaverant enim eum quidam populi prædicationis illius verba, non mediocriter famelici, ut eis prædicationis sanctæ beneficium impertire dignaretur. Ipse vero piis eorum precibus acquiescens, eorumque desiderabilem famem, cooperante Deo, satiare desiderans, cum jam cœptum iter ageret, consociata sibi Petronilla aliisque nonnullis, quadam die apud Dolensem (23) abbatiam hospitalitatis gratia pervenit. Quem monachi ejusdem nobii læti suscipientes, hospitalitatis jura ei honorifice præbuerunt, ut eorum animos prædicationis sanctæ pabulo reficere dignaretur, humillime postularunt.

25. Quorum precibus largus Domini seminiverbiis commotus, altera die cum quibusdam ex suis sociis in capitulum monachorum ingressus est, ubi ultimum sermonem, quem ad populum facturus erat, prolixè faciens, quam dulciter, quam pie, quam misericorditer, quam devote, quam prudenter, quam charitative, quam simpliciter, quam discrete, auditores suos arguendo, obsecrando, increpando, declinare a malo et facere bonum ipse docuerit, etiam illi qui interesse meruerunt, fatentur se narrare non posse. Sed quid mirum, si hoc sermocinium tam excellenter implevit, per quem Deus tot et tanta sermocinia, pene incomparabilia, testantibus illis qui audire meruerunt, mundo præbuerat? Tantam namque prædicationis sanctæ gratiam ei Dominus donaverat, ut cum communem sermocinationem

tum ait ad Angerem flumen, sive Angerim, Andriam quibusdam dictum, Gallicæ Indre. Ipse vicus Dolensis est in Biturigum finibus, et vulgo *Douls*, vel *Bourg de Douls*, aut *Bourg-Dieu*, seu *Bourg-Dol*. Est autem ordinis Benedictini.

populo faceret, unusquisque quod sibi conveniebat, acciperet. Non erat ejus prædicatione inefficax, sed in tantum audientium corda conterebat, ut patenter daretur intelligi quis esset illic. Nimirum Spiritus sanctus aderat, sine cujus auxilio sermo doctoris exterius frustra laborat. De quo etiam scriptum est : *Non enim vos estis, qui loquimini : sed Spiritus Patris vestri (Matth. x, 20)*. Postquam autem sermonem illum finivit, eosdem monachos, qui quamdam querimoniam adversus Fontis Ebraldi Ecclesiam habebant, secum omnino in eodem loco pacificavit, nec non etiam quemdam principem illius terræ, Alardum nomine, concordavit cum illis.

CAPUT V.

B. Roberti suprema ægritudo, susceptum viaticum, et sacra unctio.

24. His itaque peractis, Petronillam atque Angardim Fontis Ebraldi procuratrices, quæ cum eo erant, visitatum fratres atque sorores ire commouit : atque ipse cum (24) Andrea capellano suo ad populos, qui ejus prædicationem, sicut superius diximus, avide desiderabant, et desiderantes multis precibus postulabant, perrexit. Eadem autem die, qua ipse a Dolensi monasterio recessit, quæ esse sexta feria habebatur; in ipso itinere cœpit de jumento suo sæpius descendere, et quod multum infirmaretur, sociis suis manifestare. Cui cum illi dicerent : « Charissime Pater, revertere, quæsumus, revertere, ne pejus graveris ab infirmitate, » aiebat : « Nolite, filii, nolite mihi talia dicere : sed eamus usque ad oppidum, quod Graçicum (25) dicitur, ut, cum audierint populi, quibus meum adventum promisi, me illuc venisse, si cœptum iter non poterò facere, saltem credant quia necessitate cogente reversus sum. » Venientes autem ad supradictum castrum, in eodem hospitati sunt.

25. Altera autem die, Sabbato scilicet, ita prægravatus est didascalus noster ab infirmitate, ut jam omnino non posset equitare. Quod cum ipse sentiret, ait collegis suis : « Præparate mihi, charissimi mei, quoddam ligneum feretrum, et reportate me ad Ursani locum, quoniam scio ex hac infirmitate me moriturum. » Quod postquam agnovit hospes ejus, ait ei : « Noli, quæso, magister, quod dicis facere : sed potius hic requiesce, quousque videas si poteris ex hac invalitudine convalescere. » Ipse vero quasi privatim dicebat sodalibus suis : « Quidquid alii dicant, nolite curare : sed quod vobis præcepi, prope-
ranter facite. » Apparet profecto quod sentiebat obitum suum imminere : sed ne sua gens pro corpore suo laboraret, volebat ad Ursanum redire, dum vivus erat. Præparato itaque sicut præceperat, ligneo feretro, ad castellum, quod Issoldunum (26) dicitur, eum apportaverunt, ibique hospitati sunt. Hospes vero qui eum suscepit, cœpit eos multis modis ro-

gare, ut apud eum concederent infirmum suum impensare. Quod ubi ad aures magistri Roberti pervenit, vocatis sociis suis, ait illis : « Nolite, filii, hospitis nostri consilio acquiescere, sed, sicut vobis jam dixi, ad Ursanum potius me reducite. » Et quoniam ipse Petronillam et Angardim, sicut supra diximus, ad alia loca visitare Dominicum ovile transmiserat, præsentens finem suum appropinquare, misit post eas legatum, ut venirent Ursanum festinanter eum visitare.

26. Mane autem facto Issoldunum relinquentes, ad Ursanum (sic ipse præceperat) sanctissimum infirmum deportaverunt. Eodem namque tempore quædam nobilis monacha, Agnes nomine, Ursani prioratum tenebat, quæ illi valde oppido chara habebatur, eo quod ipsa consilio ejus, fallaces sæculi divitias, quæ sibi multum blandiebantur, reliquerat, et pro Christo paupertatem delegerat. Quæ cum cognovisset tam gravem magistri infirmitatem, quantum mœrorem habuerit non facile dictu. Quis enim referre posset, quam magnum dolorem habuerunt ejusdem loci fratres atque sorores, audita doctoris nostri tam gravi infirmitate? Revera enim timebant, tanto scilicet ac tali viduari pastore. Advesperante autem Dominico die quo sanus æger Ursanum asportatus fuerat, cœpit ipse Fontis Ebraldi nomen pie ingeminare, dicens : « O Fons Ebraldi, Fons Ebraldi, tam æstimavi in te jacere! » Cui cum Andreas, fidelis collega ejus, diceret : « Pulcher magister, quid est quod dicis? Si sentis hic finem esse, saltem fac quod tuum est, impera corpus tuum post obitum ad Fontem Ebraldi portare. » Ille respondit : « Et quare meum cadaver hinc portaretur? Nam per omnes busnachias (ut verbis illius utar) ablatum esset a vobis. »

27. Alia autem die, secunda scilicet feria, rogavit sibi dari viaticum corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi : quia enim longius profecturum se esse providebat, idcirco saluberrimum illud viaticum humillima devotione sibi dari posebat, sine quo viator quilibet errabundus omnino deviat. Allato autem ad eum corpore Dominico, cœpit cum inter-
nis gemitibus, atque profundis suspiriis gratuitam misericordiam ab eo petere, seque inutilem servum dicere, et in cunctis operibus suis se accusare. Verum sciebat prudens lector, quod Deus ita mandaverat : *Cum omnia, inquit, quæ præcepta sunt vobis, feceritis, dicite : Servi inutiles sumus, etc. (Luc. xvii, 10)*. Illum quippe justum imitabatur, qui cum perfectus esset, omnia opera sua vereri se fatebatur. Geminum etenim planctum agebat : dolebat multum de eo quod nonnunquam Dominica præcepta præterierat : pœnitebat ex altera parte ex hoc quod omnia mandata non observaverat. Et, ut verba ejus

(24) Quomodo si Andreas Vitæ hujus scriptor est, et hujus itineris B. Roberto comes fuit, ea quæ habentur cap. præcedenti n. 20 ait se « Petro nar-
rante didicisse, » cum ea ipsemet spectasset?

(25) *Grassay* Gallice vocant, aut *Graçay*, oppidum est in Biturigibus.

(26) *Issoldun* Gallice, oppidum est in eorumdem Biturigum ditone.

dicam epilogando, se servum inutilem fuisse per omnia plangebatur ejulando. Postquam autem innumerabiliter se ipsum accusavit, accepta pœnitentia, nihil de propriis meritis præsumentis, sed misericordiam assidue deprecando, Dominicum corpus accepit. Audiant hic, qui corpus Dominicum ad damnationem suam indiscrete accipere audent : ut vel sua peccata per sanctam pœnitentiam, dum licet, deleant ; vel certe si noluerint, tam admirabile sacramentum indigne suscipere vereantur. Aperte enim clamat Apostolus, quia *Qui manducat et bibit indigne*, etc. (I Cor. xi, 19). Si enim talis vir tam timide sacrosanctum corpus Dominicum accepit, multo magis nos peccatores, tremebundi atque flebiles accedere debemus : qui etiamsi multum profecerimus, finem nostrum ejus pretio coæquare non audemus.

28. Prætereunte autem secunda feria, quia non dubitabat vir bonus exitum suum propinquum esse, voluit omnia sanctæ Ecclesiæ sacramenta, utpote Christianissimus, in se suscipere. Petiit ergo devote tertia feria, ut benedicto oleo ungeretur : credens profecto apostoli Jacobi verbis (v, 15), quod scilicet per hujus operationem mysterii peccata hominibus dimittuntur. Unctus autem salutifero unguento, iterum munivit sese non sine interno gemitu, corpore Dominico : nec tantummodo his duobus diebus eucharistia Christi semet munivit, sed etiam omnibus diebus, quibus in ipsa infirmitate jacuit. Sed quis poterit narrare qualiter, vel quibus modis ante corpus Domini se semper studuit accusare? Fatentur illi, qui ibi esse meruerunt, quia an unquam ante corpus Dominicum se plus accusaverit, omnino nesciunt. Nullus est, nullus enim prædo (27), nullus denique sic se accusabat latro ; cum enim scriptum sit : *Justus in primis accusator est sui* (Prov. xviii, 17) ; patet profecto quod ipse justus fuerit, qui, quamvis singulari conversatione vixisset, tamen se tam multipliciter accusavit.

CAPUT VI.

Sepultura a B. Roberto expetita in Fonte Ebraldi.

29. Eadem vero tempestate Leodegarius, vir vita floridus et ætate, Bituricensis diœcesis archiepiscopus tenebat, quem, nisi fallor, inseparabilis dilectio magistro Roberto conglutinabat : tanto namque, ut reor, amore invicem conjungebantur, ut quod unus vellet, alius vix denegaret. De hoc siquidem Leodegario multa virtutum præconia possem referre : sed quoniam (28) adhuc inter innumeras hujus exsilli procellas, in incerto navigat, ipsa humana ignorantia, velim nolim, cogit me tacere. Nec enim omnis qui cœperit, sed qui ad finem usque perseveraverit, hic salvus erit. Huic itaque felicitis memoriam Robertus nuntium quemdam transmisit, et ut eum visitare dignaretur, deprecando mandave-

rat. Ille vero audita ejus infirmitate festinat devotus eum visitare. Postquam autem advenit, villam ipsam suis famulis die ac nocte caute custodire præcepit : timebat namque tanto patrono viduari, et ideo præcipiebat ipsam villulam solerter observari. Non solum Bituricensis archiepiscopus Robertum nostrum tunc visitavit, sed etiam nonnulli principes illius terræ eum curiose visitatum venerunt. Similiter autem et ipsi Ursani villam suam custodibus studiose munierunt, dicentes se esse beatos, si tanto mererentur decorari patrono. Quotquot autem eum visitare veniebant, ab eo utique consolationis bravium accipiebant. Nam licet infirmus esset in corpore, studebat tamen ex more suo, circumstantibus populis salutifera prædicationis monita impendere.

30. Interea vero nuntius, qui transmissus fuerat post abbatissam, ad Podiam (29) usque pervenit : ibique eam reperiens, et cur eam sequeretur, aperiens continuo protulit, et ut velociter revertetur ad Ursanum, commonuit. Illa vero, atque Angardis quæ cum ea erat, tam tristi territæ nuntio, moram habere in eundo nesciverunt, sed ante diem a Podiamoventur. Tandem miseræ atque flebiles Ursanum venerunt. Venientes autem ante incolumem infirmum, exclamavit Petronilla, et ait : « Heu, bone magister ! jam nullum bonum nobis amodo facies. » Angardis (30) vero quæ cum ea venerat, pie increpabat eam, dicens : « Desine, bona femina, talia dicere verba : sed magis Deum roga ut dignetur et sanitatem adhuc præstare. Ille enim qui ei hanc infirmitatem præbuit, cum placuerit, et sanitatem præbebit. » Dicebant etiam nonnulli, quod ex illa infirmitate non moreretur : ipse vero aliud affirmabat.

31. Longum quidem est per singula recitare, quomodo prudens infirmus in hac infirmitate studuerit utriusque sexus visitatores, sale condito sermone commonefacere ; sed quoniam nolo lectorem meum fastidire, ad ea quæ tertia die ante finem peregit, volo transire. Quarta itaque feria ante obitum suum, jussit (31) Leodegarium vener. Bituricensem archiepiscopum, qui enim, sicut diximus, visitatum venerat, ad se vocari, et ait illi : « O charissime Pater, tu es meus archiepiscopus, meus primas ac patriarcha. Tu scis, quomodo nunc usque te semper amavi, et quomodo tibi obediens fui. Scis etiam quod propter dulcem amorem tuum in has partes primitus veni. Rogasti etenim me, ut aliquas de bonis feminis meis traderem tibi, et tradidi. Tuo monitu, atque rogatu in hanc provinciam eas transmisisti. Non habebam, sicut scis, hic domos, non ullas possessiones, non agros. Præparasti eis pro animæ tuæ tuorumque salute hunc locum : ædificasti eis, inspirante Deo, hoc habitaculum, quo possent facere

(27) Cosnieri editio, *pudor* ; sed postea admonuit in alio ms. haberi *prædo*.

(28) Obiit ut cl. Robertus scribit, 31 Mart. 1120, unde patet, quando scripta sit hæc Vita.

(29) Gallice *La Puye*

(30) Aliud ms. *misit*.

(31) Aliud ms. ut superius, *Angardis*.

die ac nocte Dei servitium : nullas huc adduxere possessiones, non aurum, non argentum, non denique suppellectilia : acquisisti eis terras, victum atque vestitum, cæteraque necessaria, et facto et verbo. Gavisus es multum de earum adventu, et nunc usque multis modis honorasti, et bene servasti. Ecce itaque volente Deo, ego iter omnis carnis aggredior, et jam tempus resolutionis meæ instat : nec enim melior sum quam patres nostri. Quapropter donec superest in me halitus, quændiu possum loqui, commendo filias meas, et omnia quæ illarum sunt, tuæ dilectioni, ut tu, qui eas huc venire fecisti, pie custodias, earumque curam sollicitus amodo habeas.

32. « Volo præterea amicitia tuæ voluntatem cordis mei dicere : volo sanctitati tuæ desiderium meum aperire. Appareat in fine, si vivendo unquam dilexisti : manifestum sit, si charum, ut dicebas, unquam me habuisti : non enim ignoras, quod non est vera dilectio in solis verbis, sed sancta teste Scriptura, probatio dilectionis exhibitio est in operibus. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere, et veritate* (1 Joan. III, 18). Notum igitur, charissime Pater, tibi facio, quod nolo jacere in Bethleem, ubi Deus de Virgine nasci diguatus est, nec etiam Jerosolymis in sancto sepulcro ; nolo etiam in Roma sepeliri inter sanctos martyres, nec in Cluniaco monasterio, ubi fiunt pulchræ processiones : nec tamen hæc dico, quod contemniam sanctissima loca, quæ scio ob reverentiam Dominicæ incarnationis vere amanda, recolenda ac veneranda. Omnes enim fideles debent Bethlehem sanctam magnifice venerari, quæ a prophetis laudata, Dominicæ nativitate meruit decorari. Licet enim Deus ubique sit, omnes tamen beatam Jerusalem quadam excellentia debent aruando honorare, in qua Filius Dei per mortem suam dignatus est mundum redimere. Nullus etiam felicem Romam debet despiciere, quæ tantorum martyrum pretioso purpurata sanguine, sacra testante Scriptura (32), omnem mundi pulchritudinem excellit. Quis denique sane sapiens audeat deprimere supremum Cluniacum monasterium, ubi quotidie Dei gratia tantum sit beneficium ?

33. « Nolo postremo humari in quolibet loco alio, nisi solum in Fontis Evraldi loco. Scis enim, mi Pater, quod ego locum Fontis Evraldi omnium aliorum locorum caput constitui : ibi etiam est major pars nostræ congreg., ibi etiam fundamentum nostræ religionis. Non rogo te ut sepelias me in monasterio, vel in claustro ; sed tantum inter fraterculos meos in Fontis Evraldi luto. Ibi etiam sunt presbyteri mei, atque clerici : ibi etiam sunt sanctæ virgines, viduæ et continentes, die ac nocte in Dei laudibus perseverantes : ibi sunt mei dilectissimi infirmi atque infirmæ : ibi sunt charissimi mei leprosi atque leprosa meæ : ibi sunt boni socii peregrinationis meæ : ibi sunt illi, qui paupertates et labores

A pro Christo mecum diu srstinuere : ibi sunt, qui frigora et calores, miserias et tribulationes pro animarum suarum salute patienter sustinuerunt : qui ad vocem prædicationis meæ, inspirante Deo, et se et sua reliquerunt : quorum alii corpore vivunt, alii vero in obedientia perseverantes obierunt. Ibi jacet Hersendis monacha, bona coadjutrix mea, cujus consilio et opere construxi Fontis Evraldi ædificia. Ibi jacent boni filii mei, quorum precibus apud Deum confido me suffragari. Ibi dormiunt bonæ monachæ meæ, quarum meritis credo apud Deum adjuvari. Hæc causa est, charissime, pro qua sanctissimorum locorum sepulturam refuto, quod nimirum inter parvulos fraterculos meos atque sorores in luto sepeliri cupio : scio enim quod viventes desiderant ibi me jacere, quatenus in die sanctæ resurrectionis, in hac eadem carne cum illis ad iudicium Dei queam ire.

B
C
D
34. « Si enim ibi sepultus fuero, et viventes eundem locum amplius diligunt, et illi, quos diabolus per inobedientiam captivat, misericordiam quærere venient. Audient enim dicere, quod ego in Fonte Evraldi jaceo : et dum ad memoriam reducent, quod Deus per me eos a sæculo nequam eripuit, et quod multa bona eis per me distribuit, amore meo constructi, festinabunt ad obedientiam suam reverti. Quis enim meæ congregationis tam ferrea viscera portat, ut, dum mei perfecte recordatus fuerit, vel gemendo, vel suspirando sese non molliat ? Dum itaque ad mentem revocabunt qualiter eos semper dilexi, qualiterve eos instruxi, vel quomodo doctrina sua Deus eos per me satiavit ; aliqui divina inspiratione tantis beneficiis vocati, atque pœnitentia commoti, ante tumbam meam misericordiam a Deo competere venient. Et quoniam sentio hoc adfuturum, commendo posteritati meæ, ut nulli misericordiam hanc quærenti, denegetur reconciliationis beneficium. Si autem placuerit misericordiæ Auctori, ut unquam, non meis meritis, de quibus nihil præsumo, sed sola sua gratuita pietate, dignetur mihi aliquid præstare ; studebo ipsum misericordiæ fontem pro omni congregatione mea jugiter interpellare : quia ibi non est vita, ibi deest verus amor. Pro posse meo diligam : quoniam in hac vita illo non diligere potero. Scio enim quamlibet sepulturam defuncto non nocere : credo procul dubio Dominum ubique auxilium, cui voluerit, posse præbere : attamen hæc, quam prædixi, causa est, quare in istis locis jacere requiro : hæc occasio est, cur in cœmeterio Fontebrauldensi meum cadaver inhumari jubeo. Quam ob causam, sanctitatis tuæ reverentiam humiliter prece imploro, ut tu corpus meum sanctimonialibus nostris reddas, atque ad Fontem Evraldi usque perducas, ibique tuo sancto ore, sepulturæ meæ officium facias. Modo apparebit in finem, si unquam in vita me veraciter dilexisti. Si ergo cordialis amicus mihi fuisti, si unquam tibi

(32) Imo hymno de SS. Petro et Paulo.

amicus extiti, concede mihi, obsecro, quod postulavi. »

35. Ille vero, nolens suam diocesim tanto thesauro spoliari, respondit illi, et ait : « Ego, charissime magister, sicut jam dudum cœpi, mente integra multum te diligo : sed hoc quod petis a me, non est totum in mea potestate, sed ex magna parte in principibus istius terræ. Tu enim cognoscis, quod locus iste sit in terra cujusdam principis, nomine Alardi, quem etiam ipse ex magna parte ædificavit. Nolo enim tibi me casum promittere, quam postea non possum implere : sed sine me crastina die de hac re consilium accipere. »

36. Quo audito, Andreas sacerdos dixit magistro : « Noverit dilectio tua, magister bone, quod Agnes hujus loci priorissa, poterit multum petitionem tuam aut adjuvare, aut nocere. Quamobrem obsecra eam, ut perficiat ex parte sua petitionem tuam : est enim indigena istius terræ, et Alardus fuit vir ejus, qui est dominus istius villæ. » Vocavit itaque eam vir prudens et ait illi : « O domina Agnes, impero tibi obsecrando, et obsecro impetrando, sicuti dominæ meæ, filiæ atque discipulæ, ut facias quantumcunque poteris de hac re, quam ab archiepiscopo fieri postulavi. » Cui ista respondit : « Bone magister, vultis vos ut faciam illud ? » Ille vero inquit : « Volo, filia, omnino, atque desidero : et tali pacto osculari manum meam tibi præcipio. » Illa vero osculans venerabilem illius manum, promisit se facere quod flagitaverat desiderium.

CAPUT VII.

B. Roberti sub mortem preces, professio fidei, publica peccatorum sacramentalis confessio.

37. Post hæc illi qui circumstabant, cœperunt ei dicere : « O bone magister, deberes Deum rogare, eo quod sentis te morti ita propinquum. » Quibus ille respondit : « Ego certe Deum deprecari multum desidero : sed propter vos, qui me impeditis, omnino non valeo : recedite, et abite, ut saltem Deum meum amodo possim orare. » Omnibus vero egressis, cœpit Deum ipse humiliter rogare, ut pro sua pietate Romanum papam, et omnes doctores (53) suæ Ecclesiæ, in proposito sanctæ religionis dignetur ad finem usque servare. Tunc etiam cœpit hospites suos nominatim referre, et pro singulis orationem Deo offerre. Oravit etiam tunc pro omnibus benefactoribus suis, et inimicis, et pro cunctis fidelibus vivis atque defunctis. Ad ultimum etiam cœpit pro Wilhelmo Pictaviensium comite, qui exigentibus suis meritis excommunicationis gladio tunc sauciatus erat, Dominum exorare, ut si ejus providentia esset, pro sua benignitate dignaretur eum ad viam veritatis revocare. Apparet profecto quam magna vir iste plenus fuerit charitate, qui ad finem usque perseveravit pro amicis et inimicis suis tanta devotione orare. Patet liquido, quod inimicos suos ut se diligebat qui

(53) Aliud ms. *sanctæ*.

(54) Ad reparandas, ut vulgo dicitur lapsorum

A eis dari illud orando optabat, quod sibi ipsi a Deo tribui cupiebat : quin etiam clarius constat, quam amicos suos sapienter amabat, pro quibus orationis munus Domino Deo dulciter offerebat. Persequamur, si possumus, qua vigilantia cætera legi mandata observabat. Quin etiam, quod **gravius** esse solet, inimicis suis bona retribuebat : licet enim ipse, volente Deo in pace occubuerit, crede tamen quod martyrii palmam non amisit. Et **te** fortassis quod dico, quoquo modo displiceat, audiat sanctam Scripturam sic affirmantem et dicentem : Martyrium non in sola effusione sanguinis, sed abstinentia peccatorum, et exercitatione **mandatorum** Dei perficies. Hinc rursus scriptum est : Omnia vita Christiani hominis, crux est et **martyrium**.

38. Postquam autem pro cuncto populo Christiano, orationes ad Dominum diutissime fudisset, cum jam ab eo pene omnes recessissent, intempestæ noctis silentio Petrum quemdam fratrem laicum, qui cum eo assidue erat, ad se vocavit, et ait illi : « Voca ad me Andream sacerdotem. » Veniente autem Andrea, dixit illi : « Affer mihi, obsecro, lignum sanctæ crucis. » Allata autem sancta cruce, de stratis suis virtute qua potuit, letabundus exsilivit, et ante crucem cum magna reverentia genua sua flexit, et quid in se de Deo sentiret, circumstantibus aperuit. Tunc confirmabatur se credere, quod **Deus** omnipotens, unus in trinitate, et trinus in unitate, ipsum cœlum et terram, et omnia quæ in eis sunt, imperio voluntatis suæ fecerit. Confitebatur etiam quod Luciferum, qui mane oriebatur, qui est principium viarum Dei, habentem signaculum similitudinis Dei, plenum sapientia et decore, omni lapide pretioso ornatum, in paradiso Deus collocaverit. Referbat etiam se credere, qualiter ille nullo suadente per superbiam suam sponte ceciderit : et qualiter ad (54) restaurationem ejus, Deus hominem e limo terræ ad imaginem et similitudinem suam mirabiliter condiderit. Memorabat quomodo per invidiam diaboli in orbem terrarum mors introierit, vel quomodo fraudulentus hostis hominem de paradiso expulerit. Revocabat etiam ad memoriam, quantas cæcitatibus tenebras, quantasque miseras humanum genus usque ad mundi finem sustineat, pro eo quod primus homo Dominicum præceptum præteriiit. His autem addebat quemadmodum humanum genus, exigentibus suis peccatis, aquis diluvii perierit : et quemadmodum Deus octo animas in arca Noe salvaverit. His adjungebat, quam gloriosus Deus filios Israel de Ægyptiaca servitute liberaverit, et quam mirifice (pereuntibus in deserto murmuratoribus) credentes in terram promissionis introduxerit.

39. Dicebat etiam pronus ante sanctam crucem, qualiter Dei Filius descendens in uterum sanctæ Virginis, novum, sicut ille promiserat, cœlum et angelorum, ruinas sive ad replenda, e quibus deturbati sunt, cælestis civitatis spatia.

terram fecerit, vel qualiter in Bethlehem nasci, et in præsepio poni, atque vilibus pannis involvi pro nostra salute, nullis nostris præcedentibus meritis, sed sola misericordia voluerit. Profitēbatur etiam quod non solum Deus homo pro hominibus dignatus est fieri, sed etiam (quod mirabilius est) circumcidi, baptizari, et jejuna. Recordabatur suspirando, quod panis vivus, qui de cælo descendit, ut nos satiaret, esuriit; quod fons vivus, ut a perpetua siti liberaret, sitivit. Revocabat etiam ad memoriam gemens atque suspirans; quod ille qui voluntate omnia condidit, factus homo pro hominibus, derisiones et sputa, colaphos atque flagella, injurias atque vulnera, et ad ultimum crucis mortem pro hominum redemptione sustinere voluntarie dignatus est. His copulabat vir pius Dominicam resurrectionem, et ad cælos ascensionem, atque Spiritus sancti adventum: his etiam similiter adjuungebat futurum in finem sæculi iudicium, in quo Deus reddet unicuique juxta suum meritum.

40. Ad ultimum adnectebat his, qualiter Deus omnipotens ex quodam seniculo, et ex quadam paupercula muliere eum nasci fecerit: et qualiter ei postea innumerabilia bona, sine præcedentibus meritis, præbuerit. Post hæc agebat omnipotenti Deo multimodas gratias, pro his aliisque innumerabilibus beneficiis humano generi collatis gratis: reddebat etiam Deo magnificas gratias eo quod sibi, aliorum meritis, tot et tanta beneficia tribuisset.

41. Postquam autem vir catholicus suam credulitatem coram sancta cruce, audientibus illis qui ibi

(35) Hoc peccatum ejusdem generis videtur, cujus prædicta duo, quod « puerulus pulchriores cibos » sibi appositos comederit, quodque « dum plueret, siccitatem desiderarit; » in quibus non facile culpam deprehendere queas. Nempe bonarum mentium est, ibi quoque culpam agnoscere, ubi culpa non est. Ita referebat B. Robertus se « in venenum Simonix semel incidisse, in ordinatione cujusdam Redonensis episcopi. » Fuerunt illius tempore tres Redonenses episcopi: Mainus, sive Meen, Silvester, Marbodus. Mainus ordinatus traditur 11 annis aut circ. ante Roberti natiuitatem. Silvester vero cum forte 24 annorum esset Robertus. Quid vero tunc ut ille episcopus crearetur conferre hic potuit, tenuit in re nulla adhuc doctri-

erant, plenarie narravit; dehinc peccatorum suorum confessionem inaudite se accusando, publice manifestavit, dicens: « Audi, presbyter, peccata mea, quin etiam audite, cæli et terra; Filius Dei venit in mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis enutritus, innumerabilibus modis mea culpa peccavi. » Tunc confitebatur coram omnibus se reprehendendo, quod dum esset puerulus, et comederet cum matre, pulchriores cibos accipiebat: et dum plueret, ipse siccitatem desiderabat, et e contrario, referebat se etiam arguendo quod, dum adhuc esset sæcularis, in ordinatione cujusdam Redonensis episcopi (35), in venenum Simonix semel incidit; confitebatur etiam quod Deus magnam litterarum scientiam, atque prædicationis gratiam ei gratis præstiterat. Se pœnitebat de eo quod talentum sibi a Deo creditum non, ut deberet, multiplicaverat. Tunc dicebat quod ipse religionem mulierum coadunaverat, quæ laborem sanctæ religionis pro Deo excellenter sustinebant, sed ipse solus earum laudem habuerat.

42. Ubi quidem hic locus dicendi est, si singulatum narrare vellem, qualiter v. quibus modis coram sancta cruce sese accusaverit? Postquam autem immemorabiliter se arguendo accusavit, singula nominando peccata, omnium peccatorum suorum absolutionem a Deo humili supplicatione petiit, et ut ei finem suum in proximo donare dignaretur, post hæc exoravit. Certum quidem est quod Deus servum suum in hac oratione exaudierit; quem non longe post a vinculis carnis absolutum, a mundi hujus exsilio abstraxit.

næ opinione, alteriusve rei commendatione? Nec id dicit, sed « in venenum incidisse Simonix, » quia fortassis, dum illum audiret aut etiam videret ordinari, eo venerit in mentem ut enteretur ad insignem doctrinam, quo ad similem perveniret dignitatem, excogitando quibus modis principis et cleri sibi comparare favorem posset. Cum autem sub eodem Silvestro archipresbyter extirpare Simoniam tanto studio conatus sit, ut supra narratum, non est credibile ubi Marbodus antistes est creatus, cum ulla ratione talem contrahere culpam potuisse. Et fortassis ipse tunc Redones reliquerat, atque Andegavum migrat.

CHARTA ABBATIÆ GRANDIMONTIS

(Pavillon, Vie de Robert d'Arbrissel, preuves, p. 544, ex antiquo ms.)

Robertus de Arbrissello, vir aptus ad animas lucrandas et ad verbum Dei prædicandum, cœnobium quod Fons Ebraudi dicitur in confinio soli Andegavix, Turonix et Pictavix, anno Domini 1106 ædificare cœpit, et sanctimoniales feminas sub arctissima regula ibidem congregans Petronillam abbatissam præfecit; qua defuncta ei successit in regimine ejus-

dem monasterii Mathildis soror Gaufridi comitis Andegavensis, etc.

Hi tres socii in religione fuerunt, Vitalis eremita, qui fuerat capellanus comitis Morithonii Abrincensis diœcesis, ac Robertus de Arbrissello, et Radulphus de Fusteia. Hi singuli singula monasteria fundaverunt.